

Такриз

ба диссертатсияи номзадии Худоёрова Нигина Зардовна дар мавзуи “Фразеологияи забони насри Ёрун Кӯҳзод” барои дарёфти дараҷаи илми номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ

Маълум аст, ки забони тоҷикӣ яке аз забонҳои пурғановат ва қадимаи забонҳои эронӣ маҳсуб ёфта, дорои таркиби луғавии бою ғанӣ ва сохтори устувори дастурӣ мебошад. Забоншиносии тоҷик дар омӯхтани хусусиятҳои маъноиву сохтории воҳидҳои фразеологӣ то имрӯз ба дастовардҳои назаррасе ноил гардидааст. Дар ин ришта муҳаққиқони тоҷик дар заминаи маводи осори манзуму мансури адибони муосир як силсила асару мақолаҳо таълиф намуда, рисолаҳои номзадиву докторӣ дифоъ кардаанд.

Мавзуи диссертатсияе, ки айни ҳол мавриди назар қарор дорад, мубрам ва муҳим ҳисоб ёфта, он метавонад, барои дар оянда равшан гардидани нуктаҳои то ҳол нокушодаи ин масъала, яъне истифодаи воҳидҳои фразеологӣ дар асарҳои нависанда Ёрун Кӯҳзод, мусоидат намояд.

Диссертатсия, чунон ки аз муҳтавои он бармеояд, аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёт иборат мебошад.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, навгониҳои дар он вучуддошта, аҳаммияти назариву амалӣ, усулҳои таҳқиқ ва монанди инҳоро зикр намуда ишора кардааст, ки рисолаи мазкур дар заминаи маводи осори нависандаи адабиёти муосири тоҷик Ёрун Кӯҳзод сурат гирифтааст.

Боби аввали диссертатсия “Хусусиятҳои маъноиву сохтории воҳидҳои фразеологии забони асарҳои Ёрун Кӯҳзод” унвон гирифта, он аз се фасл ва зерфаслҳо иборат мебошад. Дар ин боб муҳаққиқ дар хусуси воҳидҳои фразеологии забони асарҳои нависанда Ёрун Кӯҳзод, воҳидҳои фразеологии забони асарҳои нависанда, аломатҳои асосӣ ва иловагии воҳидҳои фразеологӣ сухан ронда, онро аз ҷиҳати сохтор, таркибҳои фразеологӣ, ибораҳои фразеологӣ ва ҷумлаҳои фразеологӣ ҷудо намудааст.

Боиси тазаккур аст, ки унвонҷӯ Худоёрова Нигина Зардовна дар натиҷаи заҳматҳои тулонӣ тавонистааст, аз осори нависанда Ёрун Кӯҳзод маводи фаровонеро ҷамъоварӣ намуда, онро тасниф ва гурӯҳбандӣ карда, як таҳқиқоти мукамалеро анҷом диҳад. Ибораҳои тухми **анқо**, **ҷон ба каф** гирифта, **дандон ба дандон мондан**, **чашм дӯхтан**, **чашм пӯшидан** ва амсоли инҳо дар осори ин нависандаи хушсалиқа ниҳоят фаровон истифода шудаанд. Ғайр аз ин ба муҳаққиқ муяссар гардидааст, ки дар

натичаи омӯзиш дар ҳамин боб яклухтии маънои ибораҳои фразеологӣ, аломатҳои асосии воҳидҳои фразеологӣ ва ҷумлаҳои фразеологиро пайдо намояд, ки ниҳоят ҷолиби таваҷҷуҳ мебошад: Ман аз таҳайюр **сару калобаамро гум карда будам**; Инҳо бисёрӣ шуда, кайҳо **ба сари вайҳо об рехта буданд**; Аз хурсандӣ **дар курташон намеғунчиданд** ва ғ.

Дар ҳамин боб муҳаққиқ аз осори нависанда Ёрун Кӯҳзод идиомаҳои зиёдеро ғирдоварӣ намуда, онҳоро ба риштаи таҳқиқ кашидааст. Идиомаҳои гули **сари сабад**, **ҳар чи бодо бод**, **гӯш ба қимор**, **нури дида**, **ба чашм расидан**, **аз роҳ задан** ва ғ.

Дар боби мазкур ибораҳои ба мушоҳида мерасанд, ки, ба ақидаи муҳаққиқ, онҳо танҳо хоси забони асарҳои нависанда Ёрун Кӯҳзод мебошанд. Чунончи: **занги дил зудудан**, **майнаро шамол додан**, **занги дил тоза кардан**, **ду мағзу як дона**, **захри дил шикастан**, **ангушти ҳайрат ба даҳони андеша бурдан**, **суханҳои обнарасида**, **аз санг гирифта ба санг задан** ва ғ.

Дар ҳамин боб инчунин, сухан дар бораи таркибҳои фразеологӣ дар осори адиб Ёрун Кӯҳзод мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Муҳаққиқ қайд мекунад, ки таркибҳои фразеологӣ чун таркибҳои синтаксисӣ вожаҳои тобеъкунанда надоранд. Онҳо аз пайвасти ду калимаи мустақилмаъно пайдо гардидаанд.

Як бартарии дигари унвонҷӯ Худоёрова Нигина дар он зоҳир мегардад, ки ҳангоми пажӯҳиш муайян менамояд, ки истифодаи таркибҳои устувор дар насри бадеӣ гуногун мебошад ва бо овардани ақидаи олимони забоншинос Камолиддинов Б., Мачидов Ҳ. ва дигарон андешаҳои худро тақвият медиҳад.

Дар ҳамин замина, қайд менамояд, ки дар осори Ёрун Кӯҳзод таркибҳои фразеологӣ **расму русум**, **урфу одат**, **чидду чаҳд**, **молу мулк**, **сару сомон**, **аз сидки дил**, **аз тахти дил**, **сару бар**, **сару кор**, **сару тан** ва ғайраҳо хеле фаровон истифода гардида, боис мегардад, ки ба ин васила нависанда симо ва хислатҳои персонаҳои асарҳояшро равшану возеҳ пеши назари хонанда ҷилвагар намояд.

Ҳангоми пажӯҳиш ба унвонҷӯ муяссар гардидааст, ки таркибҳои фразеологиро ба гурӯҳҳои гуногун тасниф намуда, онро бо овардани маводи фаровоне аз осори нависанда таҳқиқ намояд. Чунончи, таркибҳои тавтологӣ аз нигоҳи семантика ва сохтор ниҳоят нозукбиниона таҳқиқ гардидааст. Таркибҳои **афғону хезон**, **дилу бедилон**, **доду бедод**, **хуфту хез**, **дарову буро**, бо услуби хоси нависанда мавриди қарор гирифтаанд.

Боби дуоми диссертатсия “Хусусиятҳои услубии воҳидҳои фразеологӣ забони асарҳои Ёрун Кӯҳзод” унвон гирифта, аз 3 фасл

иборат мебошад. Диссертант дар ин боб мавқеи воҳидҳои фразеологӣ, хусусиятҳои услубӣ, категорияҳои маъноии воҳидҳои фразеологӣ, инчунин нақши воҳидҳои фразеологиро дар тасвири образҳои офаридаи нависандаи муосир Ҷуриун Кӯҳзод мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Диссертант зимни таҳқиқ ошкор кардааст, ки воҳидҳои фразеологӣ ҳам дар забони муаллиф ва ҳам дар забони қаҳрамонҳои асарҳои офаридаи ӯ қорбаст гардида, боиси пурмазмун гардидани забони асарҳои нависанда гардидааст. **Чунончи, рӯз кӯр қардан, аз ҷаҳон ҷашм пӯшидан, абрӯвонро гиреҳ андохтан, дасту по аз замин қандан, ҷомаи ғам ба бар доштан** аз қабилҳои воҳидҳои фразеологие ҳастанд, ки дар асарҳои нависанда хеле фаровон истифода гардидаанд. Дар фасли дуҷуми боби мазкур воҳидҳои фразеологӣ ба категорияҳои маъноӣ ҷудо шуда, онро муҳаққиқ ба гурӯҳҳои воҳидҳои фразеологӣ сермаъно ва муродифоти воҳидҳои фразеологӣ дар фасоҳати сухани нависанда ҷудо намудааст. Ӯ қайд менамояд, ки мақсади нависанда аз овардани воҳидҳои фразеологӣ ва муродифоти фразеологӣ нишонрас ва муассир баён намудани забони асарҳои ӯ мебошад. Масалан, ибораҳои **ҷашм дар роҳ ҷор шудан, кӯки ҷашмон қандан, қурта-қурта гӯшт гирифтани, аз ҷашми қасе нур гирифтани, табли шодӣ навохтан** аз қабилҳои ҳамин гуна воҳидҳои фразеологие ҳастанд, ки барои равшанӣ возеҳ ва нишонрас гардидани ҳадафи нависанда боис гардидаанд.

Пажӯҳишгар тавонистааст, дар ҳамин боб антонимҳои фразеологиро низ дар осори нависанда таҳқиқ намояд. Ибораҳои **ҷумлаҳои рехтаи антонимии дуд аз димоғи қасе баромад, сари қасе ба осмон расид, ҳалтаи гапи қасе ҳолӣ шуд, пардаи хомӯшӣ дарид, ба дунёи равшан омадан ва ҷон аз рамақ баровардан** аз қабилҳои ҳамин далелҳо ба шумор мераванд.

Як нағони диққатҷалбкунанда дар он зоҳир мегардад, ки зимни қовишҳои зиёде диссертант муайян менамояд, ки пайдоиш ва истифодаи воҳидҳои фразеологӣ дар асарҳои ин адиби хушсалика ба зиндагӣ, урфу одат, ҷаҳонбинӣ ва ақлу зақовати иштирокчиёни асарҳояш рабти бевосита дорад. Масалан, ибораҳои **хоб ба ҷашми қасе ҳамсоягӣ надорад, ҷони қасе дар азоб, сари қасе ба осмон расид, дасту дили қушод, бе дарди миён ва ғ. занги дил зудудан, майнаро шамоқ додан, занги дил тоза қардан, ду мағзу як дона, заҳри дил шикастан, ангушти ҳайрат қазидан, суханҳои обнарасида, аз санг гирифта ба санг қадан** ва ғ.

Дар боби мазкур пажӯҳишгар ба хулосае омадааст, ки дар нағри Ҷуриун Кӯҳзод воҳидҳои фразеологие истифода шудаанд, ки онҳо дар осори нависандагони дигар қаринаҳои дигар доранд. Масалан, ба ҷойи **суханҳои обнарасида** ҳикматҳои обнарасида, ба ҷойи аз лой гирифта ба лой

задан аз санг гирифта ба санг задан, як себи дукафон – як себи ду таксим, ду мағзи як дона – се мағзи дар як пӯстро истифода мекунад, ки танҳо хоси услуби Ҷрун Кӯҳзод мебошад.

Ҳангоми мутолиаи диссертатсия пай бурдан мумкин аст, ки нависанда Ҷрун Кӯҳзод зимни истифодаи воҳидҳои фразеологӣ инъикоси санъатҳои бадеӣ ба монанди ташбеҳу истиора, муболиғаву киноя ва монанди инҳоро истифода бурдааст, ки ин тарзи офариниш забони асарҳои ӯро боз ҳам дилчаспу рангин кардааст.

Ҳамин тавр, унвонҷӯ барои таълифи чунин як рисола маводи зиёдеро аз осори нависандаи шуҳратёр Ҷрун Кӯҳзод пайдо кардааст ва дар ин замина онҳоро ба гурӯҳҳо тасниф карда, бо така ба осори фаровони таҳқиқии олимони ватаниву хориҷии ба ин масъала бахшидашударо мутолиа кардааст. Умумияту тафовути воҳидҳои фразеологиро дар осори нависанда зимни гирдовариҳои далелҳои эътимодбахш ошкор кардааст.

Дар диссертатсия баробари дастовардҳои зиёд баъзе камбудҳои чузъӣ низ мушоҳида мешаванд, ки ислоҳи ояндаи онҳо ба фоидаи кор хоҳад буд:

1. Ба андешаи мо дар муқаддимаи диссертатсия тавсифи умумии кор ниҳоят мухтасар дода шудааст, ки он бояд мавриди бозбинӣ қарор дода шавад;

2. Мутаассифона, дар диссертатсия овардани нақша, диаграмма ва гистаграммаҳо ниҳоят кам ба мушоҳида мерасад;

3. Муаллифи диссертатсия баъзан дар овардани иқтибосот ба иштибоҳ роҳ медиҳад, яъне номи муаллиф бе овардани иқтибос ва ё далел ба мушоҳида мерасад. Масалан, олимони забоншинос Мирзоева М., Ҳушенова С. В., Гадоев Н., Талбакова Ҳ. ва дигарон;

4. Хуб мешуд агар зерфасҳои яқум ва дуюми боби яқум бо ҳам муттаҳид карда мешуданд;

5. Дар диссертатсия баъзе ғалатҳои имлоӣ ва китобат дида мешаванд: с.12, с.14, с.21, с.23, с.35, с.42, с.54, с.69, с.73 ва ғайраҳо.

Чунин эродҳо хусусияти чузъӣ дошта, қимати илмии диссертатсияро паст карда наметавонанд, ва метавонем онро ҳамчун кори илмии баанҷомрасида эътироф намоем.

Мақолаҳои дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти ҚТ ва маҷмуаҳои дигари илмии нашрнамудаи унвонҷӯ, ки 22 ададро ташкил менамояд, муҳтавои диссертатсияро пурра инъикос намуда, аз ҷумла, 8-тоаш дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи ҚОА ҚТ ба таъби расидааст.

Диссертатсияи Худоёрова Нигина Зардовна бо ихтисоси илмии интихобнамудаи муаллиф мувофиқат менамояд. Мавзуи диссертатсия ва мазмуну муҳтавои он ба доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқӣ, ки дар шиносномаи ихтисоси илмии 10.02.01 – Забони тоҷикӣ таъйин шудаанд, комилан мувофиқат мекунад.

Ҳамин тавр, диссертатсияи Худоёрова Нигина Зардовна дар мавзуи “Фразеологияи забони насри Ёрун Кӯҳзод” ба талаботи бандҳои 31-35-уми Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021-ум, таҳти №267-ум тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои филологӣ,
мудири кафедраи забонҳои
Донишқадаи тарбияи ҷисмонии
Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов
01.03.2003

Шафоатов А. Н

Суроға: ш. Душанбе, н. Сино,
маҳаллаи Лучоб-53,
Тел. 985074419
E-mail: mehrpaivand@inbox.ru.

Имзои Шафоатовро тасдиқ менамоям:
сардори шуъбаи кадрҳои Донишқадаи
тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба
номи С. Раҳимов
01.03.23

Дехқонова З. Б.

Суроға: ш. Душанбе, н. Сино,
маҳаллаи Лучоб-53, 734053.
Тел. 224-73-77; факс 224 56 87.
E-mail: mehrpaivand@inbox.ru.